

Nagy gondolatok egyszerűsége

Mircea Malița új kötete* megerősíti az eddigi munkái alapján kialakult véleményyt: a szerző Románia mai szellemi életének jelentős alakja. Ha ezt az általánosan elfogadott megállapítást szabad egy szubjektív véleménnyel is kiegészíteni, hozzátennénk: igen rokonszenves alakja. Gondolatai ütődően hatnak. (Az ütődő jelző kissé devalválódott kritikánkban, komoly eszmei tartalmú művekkel kapcsolatban nemigen használják. Ebben az esetben azonban a kifejezést a szó szoros értelmében használom, értem ezen azt a hatást, amelyet csak a friss, tiszta ital válthat ki a tikkadtságban.) A kötetben szereplő egyik kis írásában Mircea Malița megjegyzi, hogy baj van a fül körül. Szemünket becsukhatjuk, elfordíthatjuk, elrövedezhetünk a semmibe, a fül azonban védtelen az információáramlással szemben: hallásunk mindent regisztrál, és a gondolkodás üresben örül, amíg a végeláthatatlan szóáradatból kiszúri a néhány szemnyi tényleges információt. Növekszik a szavak agressziója (vagy még inkább: a szavakkal elkövetett agresszió), amely hatásában aligha különbözik a fizikaitól; egyik is, másik is leszerel, bénítólág hat. A szerző látni véli, hogy feltalálják majd az információs fülhallgatót, két parányi műszert, amelyet a fülünkbe helyezünk, és amelynek két alaphelyzete lesz: *nyitva* és *zárva*. Talán egy zöldfényű körtécske jelzi majd, készek vagyunk-e vagy sem az információ befogadására. Nos, ha lenne egy ilyen fülhallgatónk, Malița közlendőire mindig a *nyitva* jelzésen állna. Malița nemcsak beszél, hanem közöl is, még hozzá fontosat és érdekesen.

Írásait a szerző „elmondott esszék“-nek nevezi. Az elnevezés találó. Nemcsak azért, mert a kis írások egy részét valóban elmondta (néhányat magam is hallottam előadásában), hanem mert közvetlenségükben valóban az élőbeszéd benyomását keltik.

Malița a legkorszerűbb tudományos kérdésekről szól irodalmian, írásai azonban korántsem csak a tudománynépszerűsítést szolgálják. A *mag* gondolatait közli modern tudományos kérdések ürügyén.

Látszólag *igen* sok kérdéstről beszél; leggyakrabban *háromról*: a matematikáról, a jövőről, a nevelésről; végső fokon

csak *egy* dolog foglalkoztatja igazán: az újító, az alkotó gondolat.

Ezért tud oly melegen és meggyőzően írni Geiss botjáról. Geiss-szal, a fiatal svájci tudóssal Bernben ismerkedett meg Malița. Geiss holdtalajmintát mutatott neki; ezt úgy szerezte, hogy részt vett az Apollo—11 expedíciójában. Geiss javasolta a NASA-nak, hogy az Apollo—11 foglalkozzék a Nap-szél vizsgálatával. A NASA elfogadta a javaslatot azzal a kikötéssel, hogy az apparátus ne legyen súlyosabb fél kilónál. Geiss apparátusa egy bot és egy alumíniumfólia volt. A kísérlet annyira bevált, hogy felveték a további Apollo-programokba is. Malița fontosnak tartja megjegyezni, hogy Geiss botja karrierjének újabb állomásához ért, amikor az Apollo—14 tagjai gerelyként is használták az izomerőkifejtés mérésére. Malițát Geiss *ölte*, a *gondolat* ragadta meg, és az esetből levonta következtetéseit. A tudományhoz legalább annyi fantázia kell, mint a költészethez, legalább annyi bátorság, mint egy lovassági rohamhoz. A tudomány nem feltétlenül drága. A tudomány majdnem mindig *egyszerű*.

Malița, a kitűnő nevelő feltétlen híve annak, hogy a tudományos gondolkodásra egész kicsiny kortól kezdve fel lehet és fel kell készíteni az embert. Malița, a jeles tudós meg van győződve arról, hogy a korszerű tudományos gondolkodás fontos elemei elsajátíthatók már zsenge korban, ha megfelelő formában közvetítik őket. A felsőbb matematika elemei is elsajátíthatók játék közben. A gyermek játéka és a mérnök tervezőmunkája közt sok a rokon vonás.

A tudomány egyszerű. Egyszerű és nélkülözhetetlen. „A jelenkori gondolkodók bonyolult szavai és szakkifejezései mögött — írja Malița — egyszerű kérdésekre bukkanunk, amelyeket mindannyian felteszünk magunknak, és amelyek annyira természetesek, hogy ha nem léteznének, meg kellene riadnunk.“ Ebben a jőzan, sőt bölcs megvilágításban érthetővé válik az a *látszólagos* ellentmondás, ami Malița könyvének a címe (*Eszmék mozgásban*) és a között a megállapítása között van, miszerint az eszmék ismétlődnek. Malița alapvető álláspontja megközelíti a francia mondatet: „Plus que ça change, plus c'est toujours la même chose.“ A Malița-féle hozzáállásban azonban a hangsúly a „change“-ra, a mozgásra, a változásra, a fejlődésre kerül; az állandó és nagy emberi

* Mircea Malița: Idei în mers. Editura Albatros. București, 1975.

problémák csakis a gondolkodás, a megismerés szüntelen előrehaladásában, a nyugtalan alkotásban remélhetnek megoldást.

Malița optimista. Amikor azt mondotam, hogy írásai üdítőek, erre az optimizmusra is tekintettel voltam. Optimizmusának forrása feltétel nélküli hite a haladásban, a tudományos, a társadalmi, az erkölcsi haladásban egyaránt. Kritikus és józan optimizmus ez, amely nem hagyja figyelmen kívül a súlyos problémákat. A *gorilla mítosza* című írásában a született agresszivitás elméletével foglalkozik. Kedvelt eljárásával itt is azt bizonyítja, hogy a tudomány egyszerű, és a legegyszerűbb, legalapvetőbb tudományos kérdések érintik legközvetlenebbül az emberiséget. Állatkísérletekkel kapcsolatban jegyzi meg: „Bármennyire furcsának tűnjék is, a jövő nagymértékben attól függ, hogy a gorilla agresszív-e vagy sem.“ Optimizmusa nem gátolja meg abban, hogy leszögezze: ami az embert illeti, az antropológia még nem nyilatkozott végérvényesen. De a kialakulóban lévő álláspontok vizsgálatából, meggyőző állatkísérletek alapján a következő megállapítást szűri le írása befejező mondatában: „Az emberszabású majmok, melanokolikus tekintetűkkel, bátoritanak bennünket.“

Az alkotó ötlet, az új gondolat Malița minden írásában jelen van. Még akkor is, amikor ismert kérdéseket tárgyal, olyan látószöveget alakít ki, olyan frappáns asszociációkat talál, hogy meggyőződésünk: újat, többet tudtunk meg a kérdésről. Metaforái telibe találnak. A passzéistákkal, a tudományos-műszaki haladás következményei miatt aggályoskodókkal vitatkozva írja ezt a mondatot: „A lúdtollhegyzők pánikja az acéltollhegy felfedezésekor korántsem jelentette az írás alkonyát.“ Amikor a jövő intézményeit és azok működését írja le, a változás, a fejlődés lényegét így fejezi ki: az intézmények működésében a hangsúly a csontrendszerrel az idegrendszerre tevődik át. A nagy és a kis energiák jelenkori és jövőbeni szerepét az ember mesékbe vetített vágyálmainak teljesüléséhez köti. Az ember a mesékben mindig arra vágyott, hogy két segítőtársa legyen: a nagyerejű óriás és a bölcs törpe. A két mesealak létezik, mondja Malița, ezek a nagy és a kis energiák.

Malița lépten-nyomon a jövőről ír. Könyvének elolvasása után azonban, rendkívül érdekes és értékes fejtegetései ellenére sem nevezném futurologusnak. Az a benyomásom, hogy az ő esetében másról van szó. Egyik írásában elmondja, mily nagy élményt jelent számára a Fogarasi-havasok csúcsáról vagy a repülőgépből látni a tájat, mennyi új is-

merettel gazdagít a *távlat*. Mennyi mindent tudhatunk meg Földünkéről az űrállomások magaslatából. Úgy gondolom, Malița számára a jövő perspektívája jelenti azt a magaslatot, amelyről jobban láthatja a jelent. A jövő tudományát, iskoláját, intézményeit stb. előrevetítve tulajdonképpen a jelenről beszél. Mert a Malița felvillantotta jövő nem utópia, mindig a jelen meglévő elemeihez, tendenciáihoz kapcsolódik. A jövőről beszélve azt mondja: ez jó a jelenben, amaz pedig értéktelen vagy káros. Ellenében a meglehetősen elterjedt szólásmondással, „ez van, ezt kell szeretni“, arra figyelmeztet, hogy a jelenben csak azt kell szeretni, csak az érdemel megbecsülést, ami a jövőendő szempontjából értékes.

Hasonló a benyomásom Malița matematikusi „megszállottságáról“ is. Hogy minden jelentős matematikus megszállottja tudományának, az nem új dolog. Szerzőnk sem kivétel. Mentségére és minden matematikus mentségére legyen mondva, nemcsak arról van szó, hogy a matematika szerepét, fontosságát igen nagyra értékeli, hanem elsősorban arról, hogy ez a szerep és fontosság valóban igen nagy. Persze, ennek az elismeréstől addig, hogy a matematikát valamilyen univerzális csodaszernek tekintsük az emberiség minden gondjára-bajára — nagy a távolság. Malița, a szenvedélyes matematikus itt is meg tudja őrizni a dolgok mértékét. Felfogásában a matematika univerzális szerepe abból következik, hogy elsősorban a matematika biztosítja az összekötő szerepet a tudományok között, segíti elő a különböző tudományos módszerek áttételét és átvételét más tudományterületekre, az interdiszciplináris kutatásokat, a határterületek új tudományágainak ígéretes fejlődését. Malița nem abban az értelemben elfogult a matematikával szemben, hogy számára nem létezik más tudomány. Ellenkezőleg, „generalista“ (a kifejezést Robert Jungktól kölcsönözzük, aki magát, ellentétben a specialistával, „generalistának“ nevezi), őt mindig az egész érdekli a maga *sokoldalúságában*, és ha az *egészet* jobban átfogni, megérteni segítő eredmény születik a biológiában vagy a kristálykutatásban, a szociológiában vagy a filológiában, Malița nem kisebb lelkesedéssel köszönti, mint saját specialitásának felfedezéseit.

És még valami. Érzésem szerint Malița mély meggyőződése a matematika feltétlen szükségességéről és hasznáról a pontos tények, a realitások feltétlen tisztetétét, a mellébeszéléssel, a „blablá“-val szembeni allergiás ellenszenvét is kifejezi. A poézis, az alkotó fantázia feltétlen híve (írásaiban egyik is, másik is

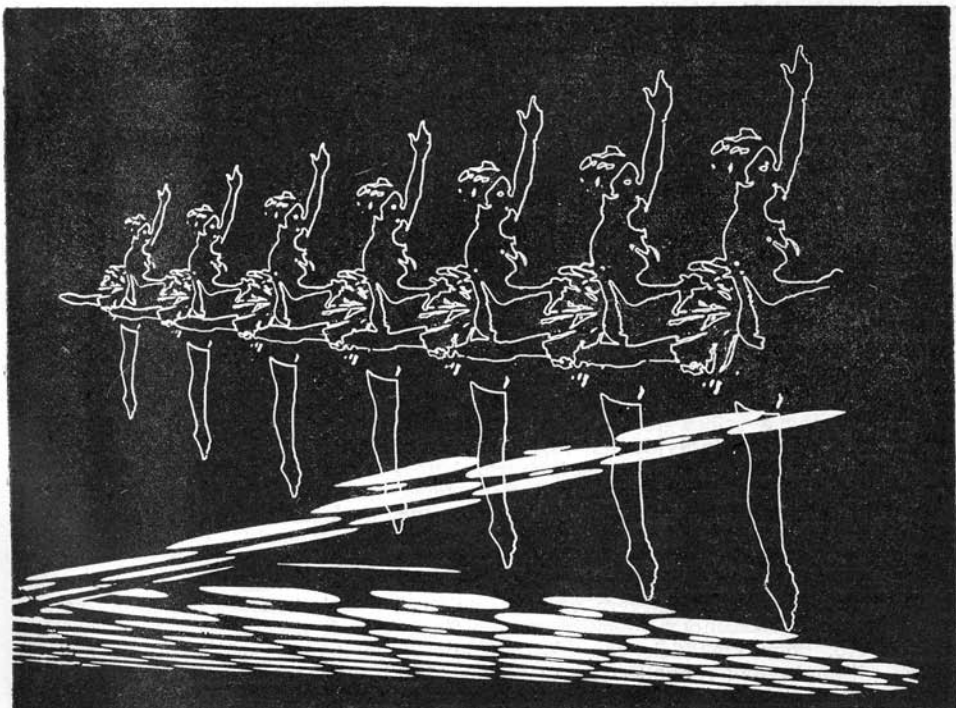
megnyilatkozik), de irtózik a steril spekulációktól, a gondolkodás (a beszéd és az írás) üresben őrlésétől. Malița — mint a matematika is — csak akkor szólal meg, ha van mondanivalója, és csak azok érdeklik, akiknek van mondanivalójuk.

Emlékszem, annak idején, amikor egy időre az oktatásügy élére került, meséltek róla, hogy ismerkedés címén magához szólította minisztériumának vezető

tisztviselőit, és nem adatokat, nem jelentéseket kért tőlük, hanem azt, hogy közöljék, mi az az eszme, amiért küzdenek, amelyet a maguk munkaterületén meg akarnak valósítani az oktatásügy érdekében. Nem tudom, valóban így történt-e, vagy sem. Malița írásait olvasva azonban meggyőződésem, hogy így *kellett történnie.*

Ezért, ezekért igen rokonszenves a szerző, s üdítőek az írásai.

Kallós Miklós

Bányai István fotókompozíciója